

STUDIUL PRELIMINAR ASUPRA CERAMICII ROMANE DE UZ COMUN DESCOPERITĂ LA CĂTUNELE — GORJ

DAN IONESCU

Pe teritoriul comunei Cătunele, satul Valea Perilor, în dreptul kilometrului 7 al șoselei ce leagă localitățile Motru de Baia de Aramă se află situat un castru roman cu val de pământ. El este încadrat de pârâul Chivădaru la răsărit, iar în imediata lui apropiere, spre laturile de sud-vest trece râul Motru.

Începînd din vara anului 1982 au fost reluate săpăturile arheologice în interiorul fortificației romane de către Muzeul Județean Gorj în colaborare cu Institutul de arheologie,¹ urmărindu-se în primul rînd stabilirea cu precizie a dimensiunilor castrului cît și o caracterizare completă a sistemului de fortificație. În urma cercetărilor efectuate în cursul anilor 1982 și 1984 a fost recoltat un bogat material arheologic susceptibil să aducă noi informații cu privire la existența fortificației romane aflate în sud-vestul județului Gorj.

Descoperirea unei monede aparținînd împărătesei Salonina² (soția lui Gallienus, 253—268) permite încadrarea cronologică a castrului pînă în doua jumătate a sec. III e.n., dar părerile unor specialiști înclină spre faptul că, existența fortificațiilor romane din nordul Olteniei dincolo de domnia lui Filip Arabul este discutabilă³.

Lipsa unor alte dovezi care să stabilească concret durata fortificației (cărămizi ștampilate, inscripții) este de natură să permită continuarea cercetărilor aflate încă într-o fază incipientă.

Din acest punct de vedere studiul ceramicii descoperită la Cătunele* poate să sprijine eventualele ipoteze legate de

cronologia castrului dar să aducă și date noi asupra tipologiei ceramicii romane de uz comun din nordul Olteniei contemporană secolelor II—III e.n.⁴

În realizarea acestui studiu ne-am lovit încă de la început de câteva impedimente, este vorba în primul rând de faptul că pînă acum întreaga cantitate de ceramică descoperită este fragmentară.⁵ În general fragmentele ceramice ce aparțin unor vase de tipuri diferite sînt realizate fie dintr-o pastă de culoare cenușie dar într-un procent mai redus, fie dintr-o pastă de culoare roșu-cărămiziu cu nuanțe ce variază.

Există și un procent destul de însemnat de fragmente ceramice realizate dintr-o ceramică ce printr-o ardere accentuată a căpătat o culoare neagră, ele aparțin în general unor oale cu două torți. Este posibil ca această culoare închisă să o datorăm și folosirii îndelungate a vaselor la fierberea hranei, deci la o ardere uzuală. Printre aceste fragmente putem surprinde și ceramică imitînd „terra nigra”. De asemenea semnalăm existența unei cantități mici de ceramică aparținînd unor oale cu două torți, realizate fiind dintr-o pastă de culoare alb-gălbuie, pastă ce prezintă pe față interioară mici porozități.

Ca manieră de lucru, trebuie semnalat faptul că realizarea vaselor la roată este caracteristică pentru cea mai mare parte a fragmentelor descoperite, exemplarele lucrate la mînă sînt foarte puțin numeroase, nefiind exclus să avem de-a face cu imitații dace ale ceramicii romane. În ceea ce privește calitatea pastei din care sînt realizate aceste vase, indiferent de culoarea pastei, o putem caracteriza ca fiind realizată dintr-o argilă de bună calitate cu un mic adaos de degresanți, meșterii olari folosind ca degresant în majoritatea cazurilor nisipul foarte fin adus din albia râului Motru. Descoperirea fragmentelor aparținînd unor „mortaria”⁶ realizate dintr-o pastă roșie în care au fost înfipte pietricele pe fața interioară, sînt printre puținele exemple în care avem de-a face cu amestecarea unor pietricele în pasta de lut fin în cazul acesta fiind vorba desigur de funcționalitatea recipientelor.

Din punct de vedere al utilizării avem de-a face cu o mare cantitate de recipiente ceramice de uz casnic folosite la pregătirea mîncării. În acest sens, oalele borcani ca re-

cipiente folosite în exclusivitate la fiert alimentele⁷ ocupă unul din primele locuri din punct de vedere al frecvenței în descoperiri.

Dintre fragmentele de oale borcan studiate de noi pînă acum putem încadra două buze de vas ca aparținînd tipului 1 conform tipologiei stabilite de Gh. Popilian⁸. Pasta din care sînt realizate este de culoare cenușie, degresant fiind folosit nisipul fin, acest fapt dînd și o consistență deosebită pastei care a devenit compactă. Buza este îngroșată și are formă tronconică fiind ușor întoarsă în interior lipsită de șanțul pentru capac (pl. I, fig. 1). Celălalt fragment are buza dreapta dar tot fără șanțuleț pentru sprijinirea capacului. În cazul buzei întoarse spre interior amintim⁹ o analogie la un fragment asemănător descoperit în cursul săpăturilor de pe Dealul Sprenghi¹⁰. De semnalat că spre deosebire de exemplarele studiate de Gh. Popilian și încadrate în tipul 1 la cele două fragmente descoperite la Cătunele trebuie evidențiat faptul că buza prezintă o ușoară orientare spre interior, putîndu-se încadra ca exemplare deosebite alături de oalele borcan de tipul 1 stabilite pînă acum. Tot în cadrul tipului 1 se încadrează două fragmente realizate dintr-o pastă cenușie compactă cu buza îngroșată, unul dintre ele prezentînd și două șanțuiri concentrice pe buză. (pl. I, fig. 4).

În cadrul tipului 3 se încadrează un fragment realizat dintr-o pastă fiind de culoare roșu-cărămiziu, buza fiind întoarsă în afară dar delimitarea ei nu este făcută prin rotunjire ci printr-o tăietură dreaptă, spre interior prezentînd șanțuleț pentru sprijinirea capacului. (Pl. II fig. 5). Pe lângă analogiile întîlnite la Popilian amintim și o descoperire făcută pe teritoriul castrului de la Orhei.¹¹

Caracteristic tipului 7 amintim un fragment aparținînd unei oale borcan realizată dintr-o pastă compactă de culoare neagră (pl. I fig.) buza este evazată în exterior, neprezentînd nici șanțuleț pe fața interioară sau eventualele caneluri pe fața exterioară. Analogii întîlnim la Stolniceni și Locusteni¹²

Două fragmente realizate dintr-o pastă roșu-cărămiziu aparținînd unor oale borcan pot fi încadrate tipului 10 (Pl. II fig. 6), buza ușor îngroșată este evazată, gîtul fiind scurt. Analogii amintim chiar în zonă, este vorba de descoperiri făcute pe teritoriul castrului roman de la Bumbăști-Jiu.¹³ Tot

o încadrare în grupa tipului 10 o putem face cu trei fragmente (Pl. II fig. 1) cu buza trasă în afară și gîtul scurt, dar pasta fină are o culoare cenușie, în două din cazuri (Pl. I fig. 6) iar la cel de-al treilea pasta este de culoare neagră, posibil așa cum am mai amintit mai sus ca rezultat al arderii uzuale.

Alături de oalele borcan a căror prezență a fost semnalată într-un număr relativ însemnat, categoria oalelor cu una sau două torți este și ea destul de des consemnată în descoperiri.

În categoria oalelor cu o singură toartă includem fragmentele a cinci recipiente de acest tip (Pl. IV fig. 3, 4, 5, 6). Unul din fragmentele ceramice aparținînd unei oale decorate cu coaste (Pl. IV fig. 6) este realizat dintr-o pastă alb-gălbuie. Buza este răsfrîntă în exterior prezentînd un șanțuleț pe fața interioară. Celelalte fragmente aparțin unor oale realizate dintr-o pastă fină roșcat-gălbuie, buza fiind îngroșată și urmele unei arderi incomplete. Pe baza reconstituirii grafice a putut fi realizată imaginea unei oale cu o singură toartă (Pl. IX fig. 2).

Categoria oalelor cu două torți este mai numeroasă comparativ cu tipul discutat mai sus. Fragmente aparținînd unor oale cu două torți sînt realizate dintr-o pastă fină, culoarea ei fiind fie gălbuie fie roșu-cărămiziu. În ansamblu putem afirma că majoritatea fragmentelor le putem încadra ca aparținînd unor recipiente de tipul 1 (Pl. III Fig. 3, 4, 5).

Interesant ni se pare de semnalat descoperirea a două torți desprinse și aparținînd aceluiași vas ale cărui fragmente nu au fost descoperite (Pl. VII fig. 1, 2). Realizate dintr-o pastă roșiatică cu nuanțe spre cărămiziu ele prezintă la extremitatea superioară de prindere pe vas cite un buton alveolar care se pare că pe lîngă avantajul adus la estetica vasului prezintă și realizarea unei prize mai bune la prinderea vasului (Pl. VII fig. 2),¹⁴ torțile fiind realizate în bandă. În general oalele cu două torți ale căror fragmente au fost descoperite la Cătunele aparțin tipurilor arhicunoscute.¹⁵

Rămînînd tot în cadrul studiului formelor înalte amintim și descoperirea unor fragmente de buză de amforă. Ele sînt realizate dintr-o pastă fină roșcat gălbuie, buza fiind îngroșată și ușor întoarsă spre interior (Pl. V fig. 1, 2, 3). Putem

încadra aceste fragmente în cadrul tipului 2, ele prezentînd caracteristici comune și cu amforele catalogate de Popilian în grupul tipului 3. Analogii întîlnim și la Valea Miții,¹⁶ Smîrdan-Gălățiu,¹⁷ Ulpia Traiana Sarmizegetusa.¹⁸

În ceea ce privește descoperirea unor fragmente de ulcioare semnalăm rara prezență a unor astfel de recipiente printre fragmentele descoperite, iar cele cercetate se încadrează cu ușurință în cadrul tipului 2 conform studiului lui Gh. Popilian. Remarcăm doar un singur fragment aparținînd unui ulcior probabil cu două torți realizat dintr-o pastă puțin poroasă de culoare cărămiziu deschis. Buza este dreaptă prezentînd în interior o îngroșare ce formează un mic suport posibil al unui capac (Pl. IX fig. 3). Fragmentul prezintă de asemenea și o mică adîncitură pe marginea buzei, adîncitură necesară scurgerii uniforme a lichidului din recipient. Amintim și descoperirea unor mici fragmente realizate dintr-o pastă alb-nisipoasă aparținînd unei căni cu o toartă unul din fragmente prezentînd un segment rupt al unei guri treflate.

Tot în cadrul repertoriului formelor înalte amintim descoperirea a trei fragmente ceramice, unul din ele aparținînd unei cănițe cu o toartă (Pl. IV fig. 6), iar celelalte aparținînd unor cupe (Pl. IV fig. 7). Pînă în prezent descoperirea unor astfel de forme a fost sporadică.

Avînd în vedere natura așezării romane cercetate este normal ca numeroasele recipiente ceramice descoperite să aparțină categoriei formelor joase, străchinile, castroanele și farfuriile avînd o mare frecvență și cu o mare varietate de forme, acest fapt fiind strîns legat de numeroasa veselă ce a aparținut soldaților romani cantonați în castru.

Folosindu-ne în continuare ca instrument de lucru de valoroasa lucrare a lui Gh. Popilian și asupra repertoriului formelor joase putem constata că pe lîngă încadrări sigure la tipologia lui Popilian putem aprecia și unele forme deosebite mai ales aparținînd unor farfurii și castroane. Fragmentele aparținînd unor străchini realizate în general dintr-o pastă cenușiu închis aparținînd în general tipului 1, noi amintim în plus și analogii la Sarmizegetusa¹⁹ sau Muncelu-Brad.²⁰ (Pl. VI fig. 7).

Castroanele, în general asemănătoare cu străchinile dar mai adânci și de dimensiuni sensibil mai mari prezintă o mai mare varietate de forme. Fie că prezintă buza canelată și evazată în exterior (Pl. V fig. 4) sau uneori au buza îngroșată prevăzută cu o șanțuire pe suprafața interioară necesară capacului (Pl. V fig. 5). Pasta din care sînt realizate acest gen de recipiente este fie de culoare roșu-cărămiziu fie cenușie dar de o consistență foarte bună.

Paradoxal, fragmentele aparținînd unor farfurii se întîlesc în număr destul de redus în stadiul actual al săpăturilor. Cu siguranță însă că cercetările viitoare făcute în interiorul barăcilor și a celorlalte construcții de pe teritoriul castrului vor completa aceste tipuri legate de răspîndirea acestor recipiente. Tipurile de farfurii cercetate (Pl. VI fig. 1—8) sînt caracteristice unor vase cu formă bine conturată, buza canelată, chiar verticală și ușor evazată. Pasta este fină, recipientele prezentînd și urme ale unor arderi uzuale.

O altă categorie ceramică o formează capacele cu forme destul de puțin variabile. (Pl. VIII fig. 1—12). Amintim fragmentul unui capac în formă de clopot²¹ realizat din pastă cenușie (Pl. VIII fig. 6) și un alt fragment aparținînd unui căpăcel de formă deosebită (Pl. VIII fig. 7) pictat cu vopsea roșie. Alături de forme arhicunoscute se observă și prezente tipurilor de capac cu răsufătoare.²²

Amintim de asemenea și descoperirea unor fragmente ce au aparținut unor afumători (Pl. VII fig. 7—8) vase ce aparțin tipului 1 conform tipologiei lui Popilian. Pasta este de culoare cenușie, prezentînd chiar și mici pietricele amestecate cu argilă. Semnalăm de asemenea prezenta unor fragmente ce au aparținut unor oale cu pereți subțiri ce au fost acoperite cu o angobă de culoare roșie. fragmentele prezentînd acum urme vizibile de pierdere a culorii menționate și faptul că pe unele fragmente avem de-a face și cu existența unui decor cu forme geometrice.

Ca o simplă concluzie în finalul acestui studiu, trebuie să amintim faptul că multe din formele cercetate mai sînt pot completa tipologia stabilită de Gh. Popilian fie ca alături de unele tipuri bine definite dar și ca forme noi, tipologia cercetătorului craiovean fiind poate puțin tributară formelor utilizate cu caracter funerar.

Acest studiu preliminar nu constituie decît un început, iar rezultatele viitoarelor campanii arheologice vor completa fără îndoială informațiile legate de studiul ceramicii descoperite la Cătunele.

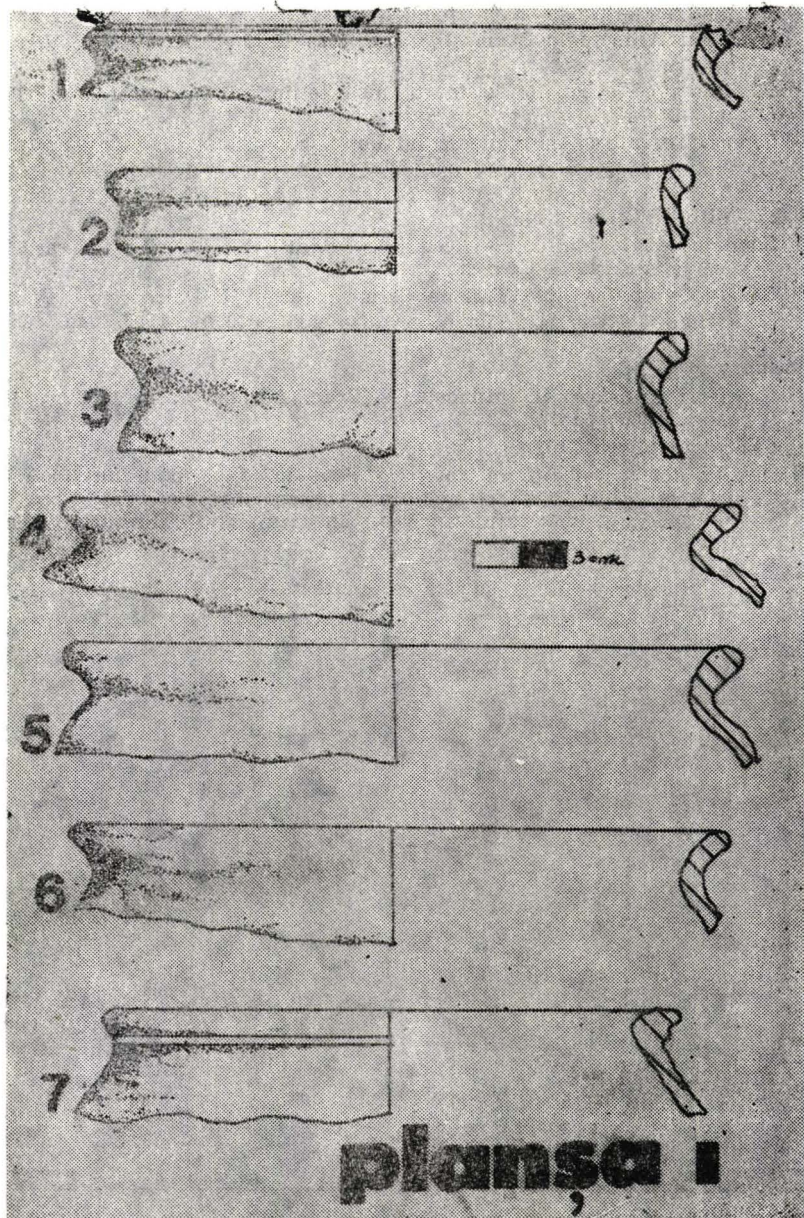
N O T E

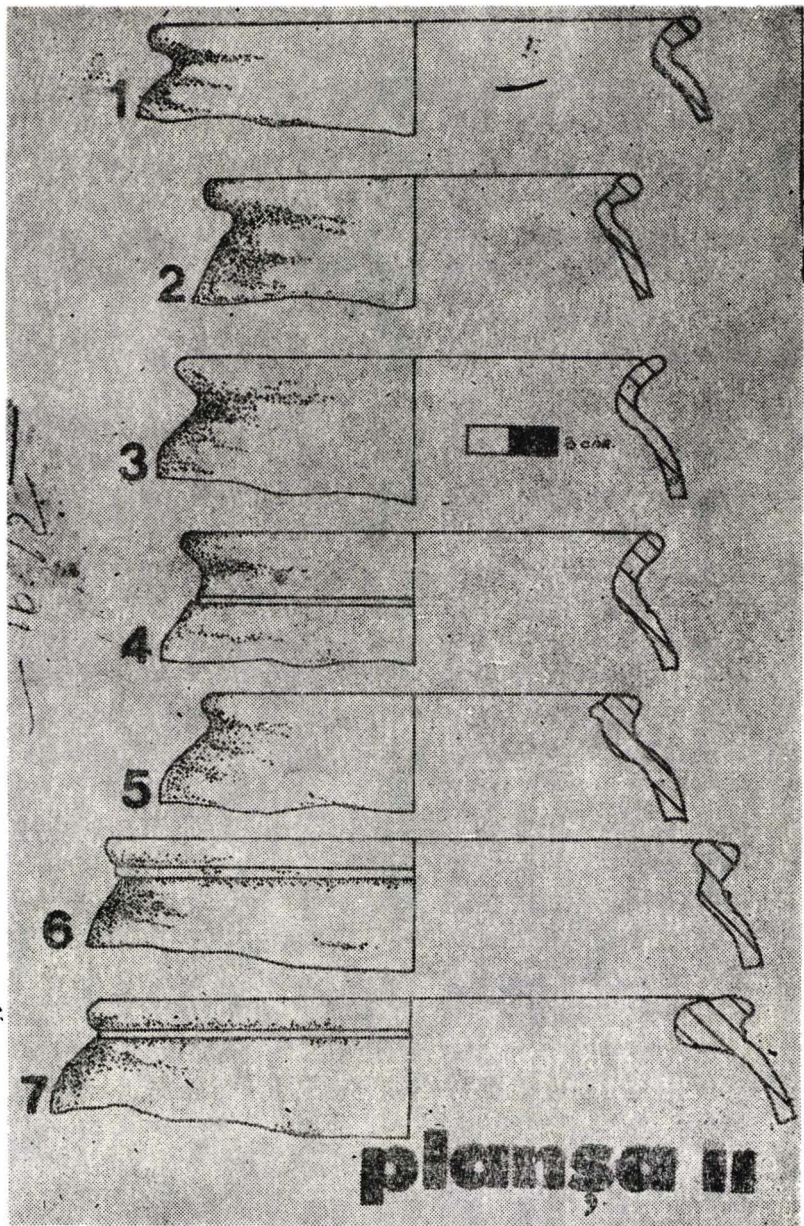
- ¹ Mulțumim pe această cale tovarășilor C. Petolescu și L. Petculescu cercetători la Institutul de Arheologie și respectiv Muzeul Național R.S.R. pentru amabilitatea de a ne ceda materialul ceramic în vederea cercetării lui.
- ² Descoperirea monedei a fost publicată de D. Tudor și M. Davidescu în cadrul articolului Săpăturile arheologice din castrul roman de la Cătunele județul Gorj apărut în DROBETA, Drobeta — Turnu Severin, 1976.
- ³ Războaiele carpice (245 e.n. — 247 e.n.).
- * Menționăm că din acest studiu lipsesc datele cu referire la „terra sigillata” și ceramica ștampilată, studiu ce va fi realizat separat.
- ⁴ În acest sens amintim valoroasa lucrare aparținînd lui Gheorghe Popilian. Ceramica romană din Oltenia, Scrisul Românesc, Craiova, 1976.
- ⁵ Amintim că o singură excepție putem constata, fiind vorba de reconstituirea grafică a unei oale cu o singură toartă.
- ⁶ Informație publicată de D. Tudor și M. Davidescu, op. cit., pag. 69
- ⁷ În unele cazuri avem de-a face cu descoperirea unor oale borcan folosite ca urne funerare, informație preluată de la Gh. Popilian, op. cit., pag. 86.
- ⁸ În încercarea noastră de a studia tipologia ceramicii descoperite la Cătunele ne-am folosit de lucrarea lui Gh. Popilian în special pentru încadrările tipologice.
- ⁹ Am evitat să folosim analogiile la anumite descoperiri folosite de Gh. Popilian, cele amintite de noi nefiind prezente în lucrarea cercetătorului craiovean.
- ¹⁰ Săpăturile de salvare de pe Dealul Sprengghi, A. D. Alexandrescu și N. Constantinescu, Materiale și cercetări Arheologice, Vol. VI, 1959, pag. 1959.
- ¹¹ Castrul roman de la Orhei, Studii și cercetări de istorie veche, 1, 1967, pag. 118, articol semnat de M. Macrea, D. Protase și Șt. Dănilă.

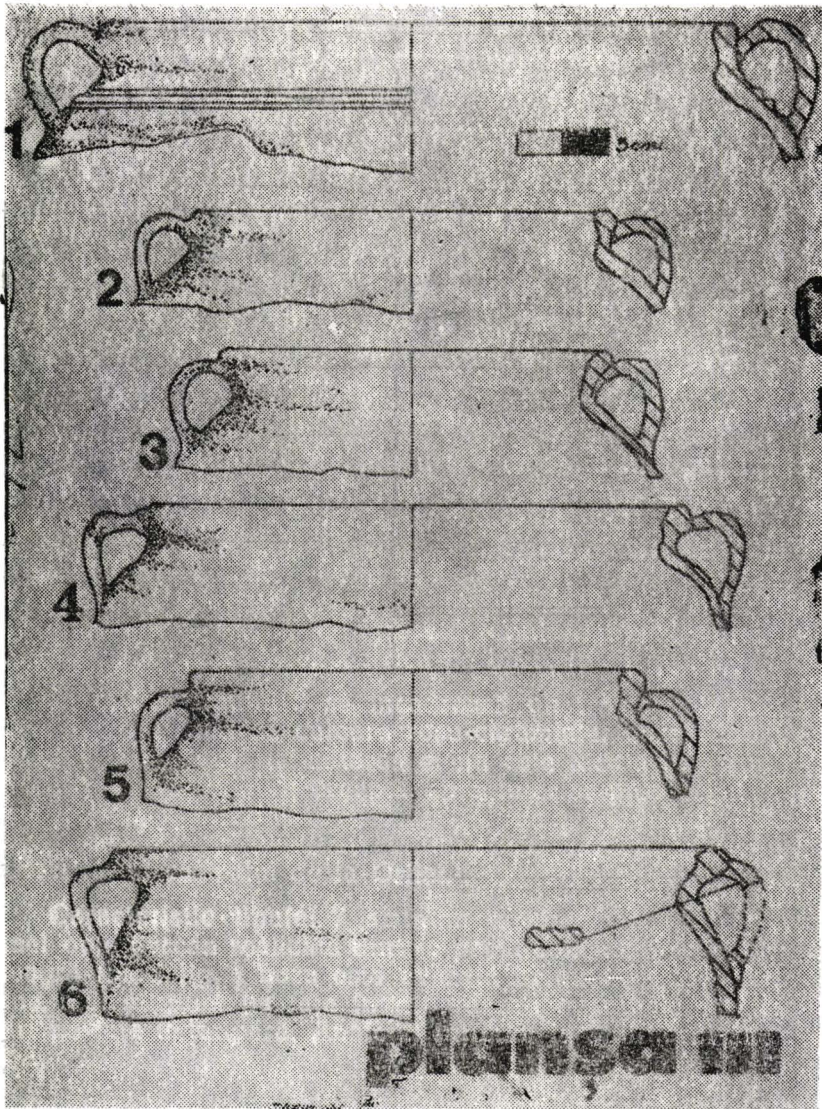
- ¹² Analogii amintite și de Gh. Popilian.
- ¹³ Șantierul Arheologic Bumbesti, Espectatus Bujor, M.C.A., Vol. V, pag. 421.
- ¹⁴ Subliniem că acest tip de toartă nu este întâlnit în lucrarea lui Popilian.
- ¹⁵ Tipuri prezente și în tipologia lui Popilian.
- ¹⁶ Un cuptor de ars ceramica descoperit în așezarea dacilor liberi de la Zalău — Valea Miții, Al. V. Matei, ACTA MUSEI POROLISSENSIS, VIII 1984, pag. 246.
- ¹⁷ Sondajul de la Smîrdan — Gălățiu, Călărași, S.C.I.V., 2, 1966, articol semnat de Maria Comșa.
- ¹⁸ Săpăturile de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, H. Daicoviciu, Alicu, Piso, Materiale și Cercetări Arheologice, Brașov, 1983, pag. 264, fig. 16, 7.
- ¹⁹ supra. fig. 18.
- ²⁰ Cercetări în necropola Muncelu — Brad, Adriana Rusu, M.C.A. Oradea, 1979, pag. 222.
- ²¹ Gh. Popilian, op. cit. pag. 128.
- ²² Surprinzător, acest tip nu apare la Popilian, fapt care nu face să inclinăm spre ideea că multe din capacele studiate de Popilian au aparținut unor urne funerare în cazul cărora existența răsulătorii este normal să lipsească.

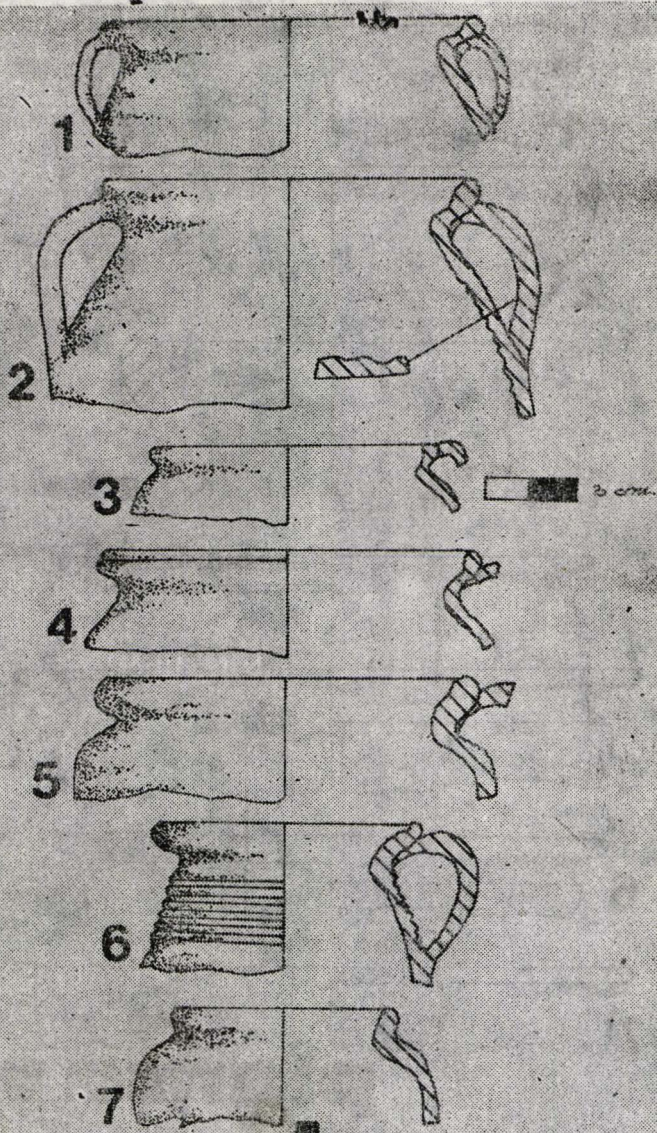
Cătunele — imagine de săpătură: — via sagularis.

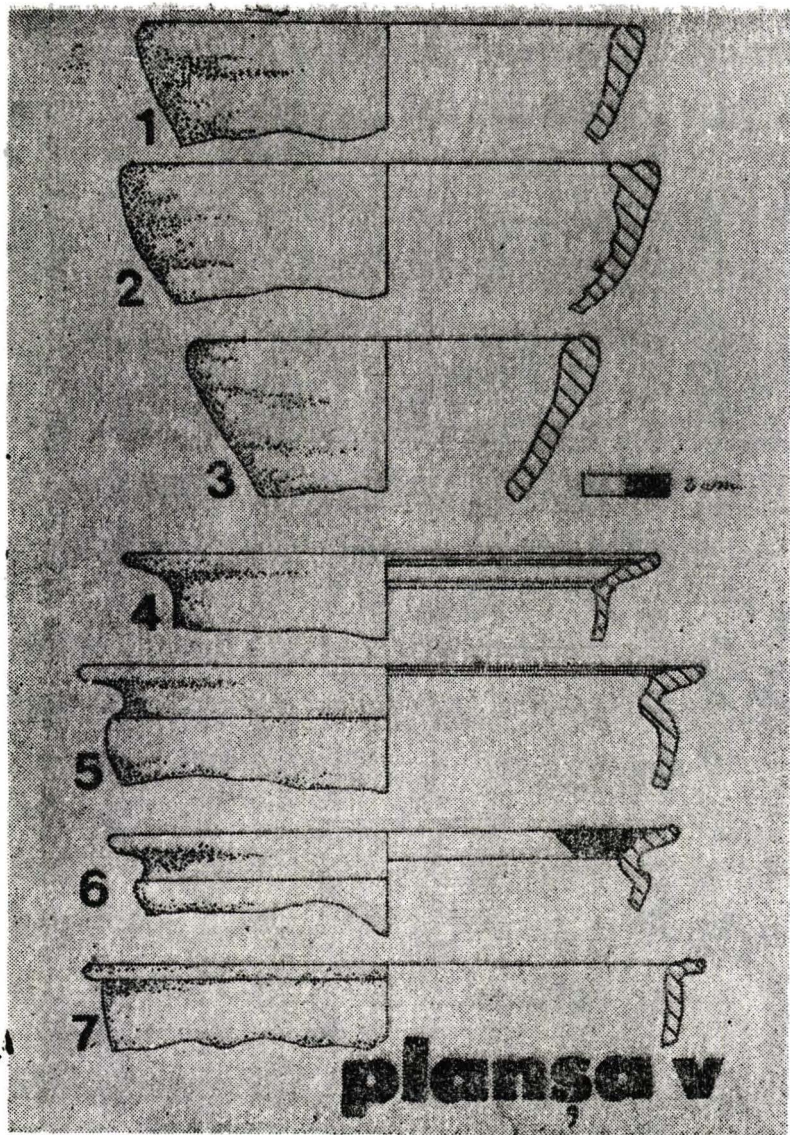

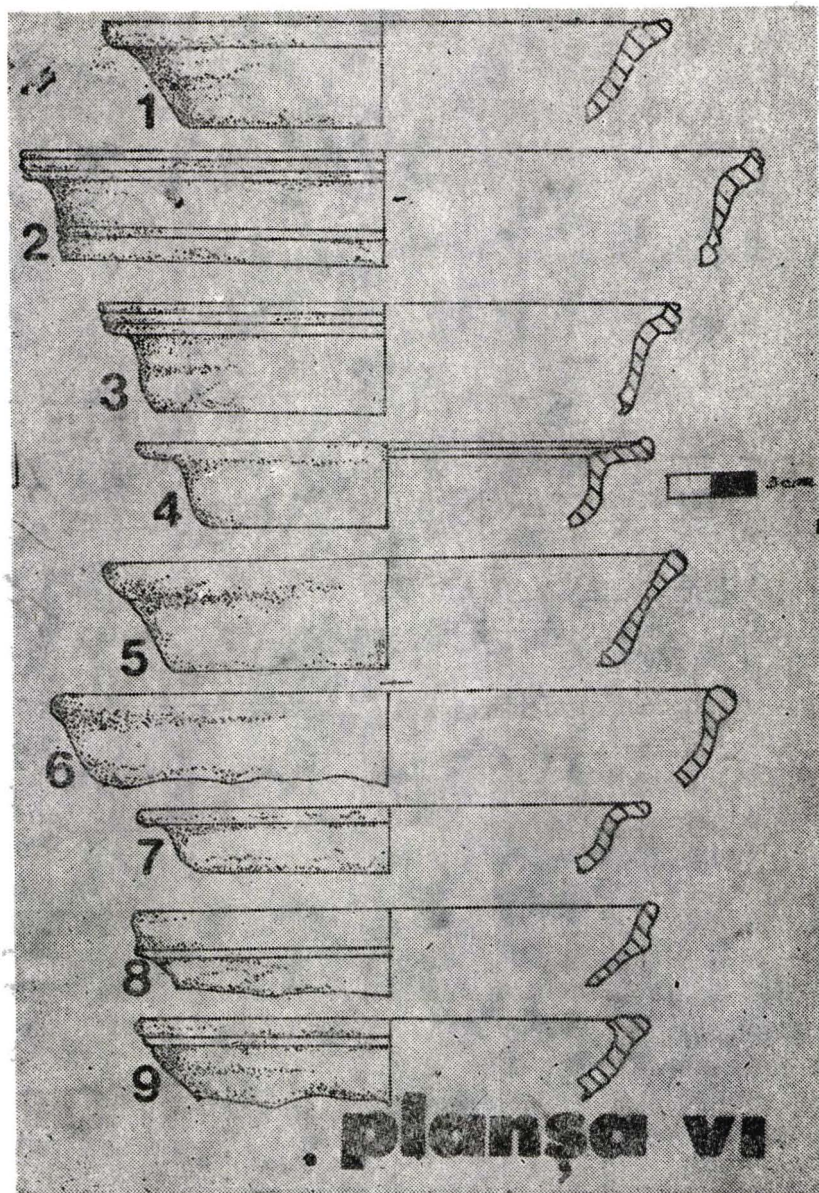

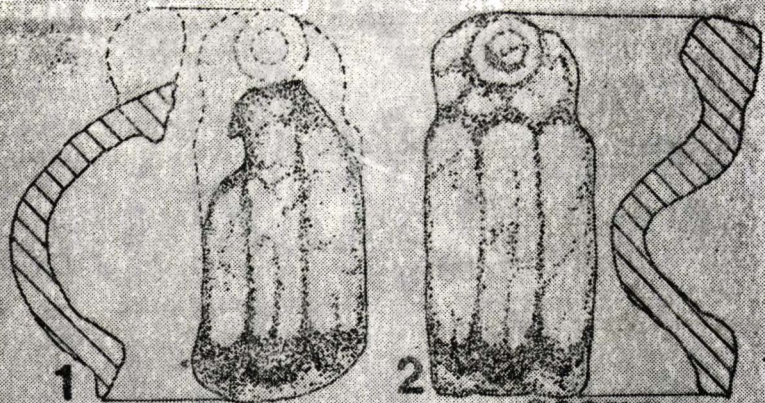

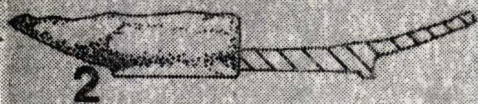
planşa IV

scara 1:1

2

3

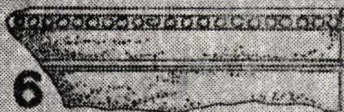

4

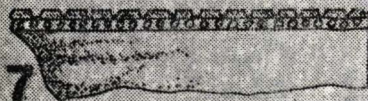

5

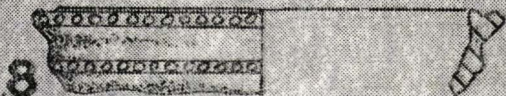
scara 1:2

6

7

8

plansa VII

